

Алла Федорова

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри порівняльного і європейського права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
дослідниця програми MSCA4Ukraine
юридичного факультету Університету Палацького
(Оломоуц, Чеська Республіка)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3050-3146>
alla.fedorova@gmail.com

DOI: 10.33498/Юш-2024-03-045

Ганна Хрystова

докторка юридичних наук, доцентка,
членкиня Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України
(Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0883-2965>
khrystova.hrl@gmail.com

УДК 341

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ОСІБ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ*

Анотація. Розпочата 24 лютого 2022 р. широкомасштабна фаза російської агресії проти України спричинила безпрецедентне погіршення гуманітарної ситуації, масштабні руйнування цивільних об'єктів і масові порушення фундаментальних прав людини. Шлях до справедливості та сталого миру лежить через невідворотну відповідальність держави-агресора, невід'ємною складовою якої є компенсація завданої шкоди постраждалим особам як елемент індивідуальних репарацій. З цієї метою у травні 2023 р. було створено Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, що діє в інституційних рамках Ради Європи. Реєстр має стати першим кроком на шляху створення майбутнього міжнародного компенсаційного механізму. Водночас питання відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю, заподіяної під час збройних конфліктів, були неодноразово предметом розгляду

* Погляди, висловлені в цій статті, відображають власні позиції авторок та не обов'язково пов'язані з офіційною політикою організацій та органів, членкинями яких вони є.

Алла Федорова підготувала статтю у рамках Проєкту "Апроксимація українського соціального і трудового законодавства України до права ЄС" ("The Approximation of Ukrainian Social and Labour Legislation to EU Law"), № 1233330, який реалізується на юридичному факультеті Університету Палацького в Оломоуці (Чеська Республіка) під керівництвом Ондрея Гамуляка (Ondřej Hamulák) і здійснюється проєктом MSCA4Ukraine за фінансової підтримки Європейського Союзу. Висловлені погляди та думки належать лише автору та не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу. Ані Європейський Союз, ані Консорціум MSCA4Ukraine в цілому, ані будь-які окремі установи-члени Консорціуму MSCA4Ukraine не несуть відповідальність за них.

© Алла Федорова, Ганна Хрystова, 2024

ПРАВО
УКРАЇНИ

Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Європейський суд), а відповідна практика та його усталені правові позиції потребують ґрунтовного дослідження з метою сприяння їх ефективному застосуванню.

Метою статті є аналіз основних підходів до оцінки та визначення розміру шкоди, завданої життю та здоров'ю осіб у ситуації збройних конфліктів, визначених у практиці ЄСПЛ, та їх значення для національної судової практики щодо відшкодування збитків, завданих російською агресією проти України, з огляду на забезпечення валідності національних інструментів оцінки шкоди у контексті чинних міжнародних юрисдикцій і майбутнього міжнародного компенсаційного механізму.

Питання оцінки та відшкодування шкоди, завданої порушеннями прав людини, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) і протоколах до неї, ЄСПЛ вирішує, застосовуючи ст. 41 ЄКПЛ. Присуджуючи справедливую сатисфакцію постраждалій стороні, ЄСПЛ не формулює чіткі загальні підходи та принципи до визначення грошового розміру такої компенсації. Європейський суд, обґрунтовуючи присудження відповідного розміру відшкодування, виходить із принципу справедливості та бере, як правило, до уваги характер і тяжкість виявленого порушення, його тривалість і наслідки, кількість порушень, заходи, які були вжиті державою-відповідачем, будь-яку іншу інформацію або обставини. Кожному виду та групі порушень, які констатуються Європейським судом, притаманні загальні тенденції щодо справедливої компенсації. Присудження ЄСПЛ компенсації матеріальної шкоди у зв'язку з заявою про загибель близьких родичів і встановленням порушення ст. 2 ЄКПЛ не є поширеним явищем, на відміну від встановлення компенсації нематеріальної шкоди та судових й інших витрат.

Відповідна усталена практика та правові позиції ЄСПЛ мають стати орієнтиром або “джерелом натхнення” при виробленні підходів до оцінки завданої шкоди та визначенні розмірів компенсації національними судами й іншими органами влади, що сприятиме підвищенню значення такої оцінки для чинних міжнародних юрисдикцій і майбутнього міжнародного компенсаційного механізму.

Ключові слова: Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Європейський суд з прав людини; права людини; збройні конфлікти; Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України; відповідальність держави-агресора за шкоду життю та здоров'ю осіб в Україні.

Розпочата 24 лютого 2022 р. широкомасштабна фаза російської агресії проти України спричинила безпрецедентне погіршення гуманітарної ситуації, масштабні руйнування цивільних об'єктів і масові порушення фундаментальних прав людини. За даними Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з прав людини в Україні, з моменту повномасштабного збройного нападу Російської Федерації (далі – РФ) на Україну і станом на 21 листопада 2023 р. зафіксовано щонайменше 10 000 випадків загибелі цивільних осіб, понад 560 з яких були діти, а також більш ніж 18 500 випадків поранення цивільних осіб¹. Утім, за визнанням міжнародних організацій і національних органів влади, кількість постраждалих від російської агресії є значно більшою, і шкода, завдана життю і здоров'ю осіб, щоденно зростає.

Відновлення міжнародного правопорядку та об'єднання Європи заради відстоювання базових цінностей, серед яких демократія, верховенство права та права людини, вимагає повернення до “стійкого миру, заснованого

¹ Civilian Deaths In Ukraine War Top 10,000, UN Says (United Nations Ukraine) Press release (21.11.2023) <<https://ukraine.un.org/en/253322-civilian-deaths-ukraine-war-top-10000-un-says>> (accessed: 24.01.2024).

на справедливості”². Однак шлях до справедливості лежить через невідворотну відповідальність держави-агресора. Генеральна Асамблея ООН у знаковій Резолюції від 14 листопада 2022 р. “Просування засобів правового захисту та репарацій за агресію проти України”³ наголосила на тому, що РФ повинна понести відповідальність за наслідки усіх міжнародно-протиправних діянь, скоєних нею в Україні чи проти України, зокрема й відшкодувати будь-яку шкоду, завдану такими діями. У цьому контексті Генеральна Асамблея ООН визнала потребу у створенні міжнародного механізму репарацій та рекомендувала створити міжнародний реєстр збитків у тісній співпраці з Україною.

Консолідуючи свої зусилля заради практичних кроків на шляху до справедливості для жертв російської агресії, глави держав та урядів Ради Європи на своєму 4-му саміті (16–17 травня 2023 р.) також підтвердили “нагальну необхідність забезпечити всебічну відповідальність у контексті агресії Російської Федерації проти України” та своєчасну компенсацію постраждалим від міжнародно-протиправних дій РФ в Україні або проти неї⁴.

З цієї метою Резолюцією CM/Res(2023)3 Комітету міністрів Ради Європи про розширену часткову угоду⁵, відкриту до приєднання також для держав, що не є членами Ради Європи, було створено Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (далі – Реєстр) як платформу для міждержавного співробітництва, що діє в інституційних рамках Ради Європи. Діяльність Реєстру має бути спрямована, зокрема, на реалізацію Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р.⁶, Основних принципів і керівних положень ООН 2005 року, що стосуються права на засіб правового захисту та репарації особам, що постраждали від грубих порушень міжнародного права у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права⁷, а також Керівних принципів

² ‘Secretary General calls for action against democratic backsliding in annual report’ (*Council of Europe Newsroom*, 05.05.2023) <<https://www.coe.int/en/web/portal/-/secretary-general-calls-for-action-against-democratic-backsliding-in-annual-report>> (accessed: 20.01.2024)

³ Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. Resolution adopted by the UN General Assembly on 14 November 2022 <https://digitallibrary.un.org/record/3994481/files/A_RES_ES-11_5-EN.pdf?ln=en> (accessed: 30.12.2023).

⁴ Heads of State and Government agree to strengthen Council of Europe, ensure accountability for Russia’s war of aggression against Ukraine, and support victims <<https://www.coe.int/en/web/portal/-/heads-of-state-and-government-agree-to-strengthen-council-of-europe-ensure-accountability-for-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-and-support-victims>> (accessed: 30.12.2023).

⁵ Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers’ Deputies <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ab2595> (accessed: 30.12.2023).

⁶ Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. Annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001 <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf> (accessed: 10.01.2024).

⁷ UN Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Adopted by the General Assembly resolution 60/147 on 15 December 2005 <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation>> (accessed: 30.12.2023).

Комітету міністрів Ради Європи 2011 року щодо викорінення безкарності за серйозні порушення прав людини⁸.

Роль Реєстру полягає у фіксації в документальній формі доказів і заяв про збитки, втрати або ушкодження, завдані з 24 лютого 2022 р. на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів міжнародно-протиправними діяннями РФ. Станом на січень 2023 р. правила та положення, покликані регулювати роботу Реєстру, що мають визначити, серед іншого, категорії претензій і збитків, а також вимоги до доказів завданої шкоди, ще не затверджено. Утім, Рада Реєстру, з урахуванням пропозицій Українського Уряду⁹, вирішила, що такі категорії передовсім включатимуть претензії, пов'язані із загибеллю (смертю) людей, катуваннями та сексуальним насильством, а також шкодою здоров'ю, адже діяльність Реєстру має бути заснована на підході, орієнтованому на постраждалих (англ. – *a victim-centered and gender-sensitive approach*)¹⁰.

Слід наголосити, що Реєстр має стати першим кроком на шляху створення майбутнього міжнародного компенсаційного механізму, який складатиметься з претензійної комісії та компенсаційного фонду. Хоча засоби наповнення майбутнього компенсаційного фонду, зокрема й з активів держави-агресора, є предметом активних дискусій на міжнародному політичному рівні та у світовій академічній спільноті¹¹, беззастережним є визнання того, що компенсація шкоди постраждалим особам як складова індивідуальних репарацій – це невід'ємна складова відповідальності держави-агресора.

Паралельно з міжнародним треком, національні суди все частіше стикаються з питаннями, пов'язаними з відшкодуванням шкоди, завданої життю та здоров'ю осіб, постраждалих від російської збройної агресії. Враховуючи, зокрема, вимоги Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”¹², яким відповідальність за відшкодування матеріальної та моральної шкоди на тимчасово окупованій території покладається на РФ, національні суди виходять з позиції обмеження державного імунітету, ухвалюючи на національному

⁸ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations, adopted by the Committee of Ministers on 30 March 2011 at the 1110th meeting of the Ministers' Deputies <<https://rm.coe.int/1680695d6e>> (accessed: 31.01.2024).

⁹ Докладніше див: Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 “Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації”: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 р. № 1256 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-2023-%D0%BF#n2>> (дата звернення: 22.01.2024).

¹⁰ Declaration of the Informal Conference of Ministers of Justice of the Council of Europe on the occasion of the Conference: “On the Path to Justice for Ukraine: Advancing Accountability, Reuniting Children with Their Families, and Supporting the Resilience of its Justice System” Adopted on 11 September 2023, Riga, Latvia <<https://rm.coe.int/moj-declaration-riga-principles-final-en/1680ac8728>> (accessed: 03.01.2024).

¹¹ Prosecution of Russian Corporations for War Crimes in Ukraine as a Precursor to Seizure of Frozen Corporate Assets in Foreign Jurisdictions (Public International Law & Policy Group 2024) 39 <<https://static1.squarespace.com/static/5900b58e1b631bffa367167e/t/65b1707247caba2e860fc06d/1706127475750/PILPG+Foreign+Awards+What+Paper+Jan+24+2024.pdf>> (accessed: 10.01.2024)

¹² Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20240324#Text>> (дата звернення: 15.01.2024).

рівні рішення проти держави-агресора. Такий підхід потребує окремого кричного осмислення, зокрема і з погляду звичаєвого міжнародного права, однак у межах цього дослідження ключовою проблемою є неузгодженість підходів (методики) оцінки та критеріїв встановлення розміру відшкодування шкоди, завданої російською збройною агресією життю та здоров'ю осіб в Україні.

Попри визнання на міжнародному та національному рівнях необхідності компенсації шкоди, завданої життю та здоров'ю українців агресією Росії, як складового елементу її відповідальності, актуальним сьогодні залишається процес формування критеріїв та підходів до розрахунків її розміру, важливу роль в якому може відіграти практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ чи Європейський суд).

Питання відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю, неодноразово були предметом розгляду ЄСПЛ, зокрема й під час збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру, які виникали в Європі після Другої світової війни. Причому Європейський суд неодноразово наголошував на застосовності Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейської конвенції, ЄКПЛ) і під час збройних конфліктів¹³, незважаючи при цьому на неоднозначні оцінки її ефективності у такі часи¹⁴. Відповідно, правові позиції, сформовані ЄСПЛ з цього питання, можуть слугувати основними правовими орієнтирами та стандартами при оцінці та визначенні розміру компенсації за збитки, завдані життю і здоров'ю осіб унаслідок російської агресії проти України.

Попри численні міжнародно-правові дослідження, питання відповідальності держави-агресора у міжнародному праві завжди становили одну з найскладніших тем, однак сучасні дослідники активно працюють над визначенням доктринальної основи відповідальності РФ за агресію проти України. Так, комплексний аналіз був опублікований ще у 2015 р. у монографії О. Задорожного “Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права”¹⁵. Окремі праці вітчизняних дослідників стосувалися питань відшкодування шкоди й аналізу міжнародного досвіду, головну увагу в яких було надано питанням майна, власності та підтримки переміщених осіб. Після початку повномасштабного російського вторгнення почали з'являтися публікації, присвячені питанням відповідальності та компенсації шкоди, завданої російською агресією, зокрема й шкоди, заподіяної життю та здоров'ю українців, і перспектив формування міжнародного компенсаційного механізму, наприклад, праці Л. Ва-

¹³ Зокрема, див: “Варнава та інші проти Туреччини” (Varnava and other v. Turkey), заява 16064/90, рішення від 18 вересня 2009, “Хассан проти Сполученого Королівства” (Hassan v. United Kingdom), заява № 29750/09, рішення від 16 вересня 2014 р.

¹⁴ Дослідження практики Європейського суду з прав людини про присудження справедливої сатисфакції у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами (Підготовлене Л. Апостолом в рамках Проекту Ради Європи “Посилення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні” 2023) 64, п. 271–272 <<https://rm.coe.int/study-just-satisfaction-art-41-echr-2023-uk/1680ae53aa>> (дата звернення: 05.01.2024).

¹⁵ Задорожний О, *Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права* (К.І.С. 2015) 712.

силенко, А. Бучинської, А. Межиковської, Л. Моффетта та ін.¹⁶. А. Ріпенко одним із перших у вітчизняній науці актуалізував питання про обов'язок співпраці держав (англ. – *duty to cooperate*) і вживання контрзаходів для зупинення російської агресії та компенсації завданих збитків¹⁷.

Однак питанню компенсації за шкоду життю і здоров'ю та оцінки завданих збитків у загально-теоретичному аспекті чи у контексті практики ЄСПЛ приділялась очевидно недостатня увага як у період 2014–2022 рр., так і після початку повномасштабного російського вторгнення. Перший і чи не єдиний на сьогодні комплексний аналіз питання представлений у нещодавно опублікованому дослідженні практики Європейського суду про присудження справедливої сатисфакції у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами, підготовленому за підтримки Ради Європи¹⁸. Утім, подальшого осмислення потребують застосування відповідних стандартів і підходів у ситуації російської агресії проти України.

Метою дослідження є виокремлення основних підходів до оцінки та визначення розміру шкоди, завданої життю і здоров'ю осіб у ситуації збройних конфліктів, визначених у практиці ЄСПЛ, та уточнення їх значення для національної судової практики щодо відшкодування збитків, завданих російською агресією проти України, з огляду на забезпечення валідності національних інструментів оцінки шкоди у контексті чинних міжнародних юрисдикцій та майбутнього міжнародного компенсаційного механізму.

Питання оцінки та відшкодування шкоди, завданої порушеннями закріплених у ЄКПЛ і протоколах до неї прав людини й основоположних свобод, ЄСПЛ вирішує, застосовуючи ст. 41 Європейської конвенції. Остання, яка, по суті, є єдиною статтею Конвенції, що регулює це питання, передбачає, що у разі необхідності, потерпілій стороні надається справедлива сатисфакція, якщо Європейський суд встановив факт порушення і якщо внутрішнє право відповідної держави передбачає лише часткове відшкодування (англ. – *partial reparation*). Присуджуючи справедливу сатисфакцію постраждалій стороні, ЄСПЛ не формулює чіткі загальні підходи та принципи до визначення грошового розміру такої компенсації. Європейський суд, обґрунтовуючи присудження відповідного розміру відшкодування, виходить з *принци-*

¹⁶ Поліщук В, 'Компенсація моральної шкоди родичам загиблих від терористичних актів: аналіз постанов ВС' (Вісник НААУ, листопад 2023, № 11) 32; Гудій В, 'Компенсація за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю українців під час збройних конфліктів: як суди можуть захистити права постраждалих?' (*Юридична газета*, № 1 3–16, 29.11.2023) <<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kompensaciya-za-shkodu-zapodiyanu-zhittyu-ta-zdorovyu-ukrayinciv-pid-chas-zbroynih-konfliktiv-yak-su.html>> (дата звернення: 20.01.2024); Боярчуков М, 'І знову про відшкодування шкоди, завданої агресією РФ: на що потрібно звернути увагу позивачам і законодавцю' (*Юридична газета*, № 9–10, 31.08.2023) <<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf-na-shcho-potribno-zvernuti-uvalu-pozivacham-i-zakonodavcu>> (дата звернення: 20.01.2024); Василенко Л, Бучинська А, 'Особливості відшкодування шкоди, завданої військовою агресією РФ' (2023) 6 *Юридичний науковий електронний журнал* 104–7. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/22>.

¹⁷ Ripenko A, 'Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?' (*Voelkerrechtsblog. International Law and International Legal Thought*, 19.06.2023) <<https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets>> (accessed: 28.01.2024); Ripenko A, 'Funding Ukraine's Aid: New Challenges' (*Voelkerrechtsblog. International Law and International Legal Thought*, 07.12.2023) <<https://www.ejiltalk.org/funding-ukraines-aid-new-challenges>> (accessed: 28.01.2024).

¹⁸ Дослідження практики Європейського суду з прав людини (н 14) 77.

пу справедливості, враховуючи серйозність порушення та вже завдану шкоду. Європейська конвенція передбачає три види грошової компенсації: за матеріальну, моральну шкоду, а також судові й інші витрати, які ЄСПЛ розмежовує, хоча у певних випадках може передбачити їх загальну оцінку.

Фінансовий елемент компенсації моральної шкоди, витрат у різних державах Ради Європи є різним залежно від економічного, соціального розвитку, рівня життя тощо. Кожному виду та групі порушень, які констатує Європейський суд, притаманні загальні тенденції щодо справедливої компенсації. Слід зазначити, що присудження Європейським судом компенсації матеріальної шкоди у зв'язку з заявою про загибель близьких родичів і встановленням порушення ст. 2 Конвенції не є поширеним явищем, на відміну від встановлення компенсації нематеріальної шкоди та судових і інших витрат.

Порушення прав людини, зокрема й ті, що пов'язані зі шкодою життю та здоров'ю постраждалих осіб під час збройних конфліктів, неодноразово ставали предметом розгляду в ЄСПЛ. Тільки у зв'язку зі збройним конфліктом у Чечні ЄСПЛ ухвалив майже 300 рішень, які стосувалися, зокрема, насильницьких зникнень (60 % всіх рішень), вбивств і поранень цивільного населення, невідповідного застосування сили, незаконного затримання, катувань і нелюдських умов тримання під вартою¹⁹.

У ситуаціях міжнародних збройних конфліктів Європейський суд вирішує питання відшкодування шкоди по суті після *розв'язання юрисдикційних питань і визначення належного відповідача*. Це питання ґрунтовно розкрито у практиці ЄСПЛ і висвітлено у відповідних наукових працях²⁰. Однак воно виходить за межі цього дослідження, яке спрямовано на виокремлення основних підходів і критеріїв до оцінки шкоди життю та здоров'ю і походить з презумпції відповідальності РФ за збитки, завдані агресією проти України, на основі принципу *jus ad bellum*.

У ситуації міжнародного збройного конфлікту ЄСПЛ наголошував на необхідності тлумачення ст. 2 Конвенції, наскільки це можливо, у світлі міжнародно-правових норм, зокрема, норм міжнародного гуманітарного права й обов'язку держав захищати життя тих, кого не залучено чи вже не залучено до військових дій. Навіть у випадку міжнародного воєнного конфлікту закріплені у Конвенції гарантії продовжують застосовуватись, хоча й витлумачені у світлі міжнародного гуманітарного права.

Значна кількість ухвалених ЄСПЛ рішень стосовно шкоди життю та здоров'ю людей у ситуаціях збройних конфліктів була пов'язана з застосуванням різного виду зброї, зокрема бомбардуваннями й авіаударами. Відповідно до цих рішень, які стосувалися цілої низки статей Конвенції, можна виокремити основні підходи ЄСПЛ до встановлення компенсації за таку шкоду та визначення розміру моральної шкоди, яку держава має сплатити постраждалій особі.

¹⁹ European Court of Human Rights, Factsheet – Armed conflicts. January 2023 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Armed_conflicts_ENG> (accessed: 09.01.2024).

²⁰ Христова Г, *Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики* (Право 2018) 680.

Передовсім слід наголосити, що ЄСПЛ розглядав порушення, зокрема, ст. 2 Європейської конвенції як у матеріальному, так і в процесуальному аспектах і дійшов висновку, що процесуальне зобов'язання продовжують застосовуватися під час збройного конфлікту. Ба більше, 'у складних умовах безпеки необхідно вжити всіх розумних заходів для забезпечення проведення ефективного незалежного розслідування ймовірних порушень права на життя'²¹.

У пілотному рішенні у справі "Бензер та інші проти Туреччини"²², яка стосувалася поранень заявників, вбивств їхніх родичів, пошкодження, знищення майна під час авіаудару по двох селищах, ЄСПЛ встановив порушення ст. 2 у матеріальному та процесуальному аспектах, враховуючи загибель понад 30 осіб та непроведення ефективного розслідування ситуації. Європейський суд зауважив, що згідно з різними медичними висновками, родичі деяких заявників справді отримали тілесні ушкодження після подій, і деякі з цих травм були небезпечними для життя. Утім, заявники й уряд не дійшли згоди щодо фактів, адже уряд стверджував, що удар було нанесено силами Робітничої партії Курдистану. Проаналізувавши надані сторонами докази, ЄСПЛ встановив, що удар було завдано з військового літака й одностайно констатував порушення матеріального аспекту ст. 2 ЄКПЛ.

У зазначеному рішенні ЄСПЛ також розглядав питання щодо присудження відшкодування матеріальної, моральної шкоди та судових витрат. Враховуючи, що присудження Європейським судом компенсації матеріальної шкоди у зв'язку з заявою про загибель близьких родичів і встановленням порушення ст. 2 Конвенції не є поширеною, ЄСПЛ відхилив вимоги стосовно компенсації матеріальної шкоди та присудив відповідну грошову компенсацію як відшкодування моральної шкоди. Її розмір відрізнявся залежно від ступеня спорідненості заявника з загиблою особою, кількістю загиблих родичів і становив від 15 000 до 250 000 євро. Компенсацію за шкоду, завдану здоров'ю внаслідок поранень, ЄСПЛ визначав у розмірі 25 000 євро.

Загибелі всієї сім'ї заявниці та її поранення під час бомбардування чеченського селища стосувалася справа "Абакарова проти Росії"²³. ЄСПЛ дійшов висновку про передбачення можливих наслідків при використанні невибіркової та надзвичайно смертоносної зброї та відсутність спонтанності у діях військових. Було також встановлено продовження інтенсивного обстрілу та незабезпечення військовими безпечного виходу для мешканців села з зони бойових дій, про який їм було повідомлено.

У зазначеному рішенні ЄСПЛ взяв до уваги той факт, що заявниця не лише постраждала від прямих наслідків трагічних подій, які полягали у втраті членів її родини та її власних травм, а й залишилася без батьківської опіки у віці 8 років, а отже, була чітко визначена як особливо вразлива

²¹ ЄСПЛ, Жалу проти Нідерландів (Jaloud v. The Netherlands), заява 47708/08, рішення від 20 листопада 2014 р.

²² ЄСПЛ, Бензер та інші проти Туреччини (Benzer and Others v. Turkey), заява № 23502/06, рішення від 12 листопада 2013 р.

²³ ЄСПЛ, Абакарова проти Росії (Abakarova v. Russia), заява №16664/07, рішення від 15 жовтня 2015 р.

жертва. У рамках ст. 41 ЄКПЛ заявниця вимагала відшкодування завданої як матеріальної, так і моральної шкоди. Матеріальна шкода обґрунтовувалась як втрата фінансової підтримки обох батьків у віці восьми років, і, посилаючись на місячний мінімальний рівень життя в Чечні на 2010 р., заявниця розрахувала суму фінансової підтримки, яка була б доступна їй до повноліття. Щодо нематеріальної шкоди – то заявниця просила присудити відшкодування у розмірі 500 000 євро.

ЄСПЛ встановив наявність чіткого причинно-наслідкового зв'язку між відшкодуванням шкоди, яку вимагали заявники, та порушенням ст. 2 Конвенції, і визнав, що у таких випадках він може встановити компенсацію втраченого заробітку. Європейський суд далі визнав, що втрата заробітку стосується близьких родичів померлого, включаючи подружжя, літніх батьків і неповнолітніх дітей. Наголосивши на встановленні порушення статей 2 і 13 Конвенції щодо заявниці та п'яти померлих членів її сім'ї як щодо самого нападу, так і щодо непроведення розслідування, ЄСПЛ присудив заявниці 12 600 євро відшкодування матеріальної шкоди (повна сума, яку вимагала заявниця) та 300 000 євро відшкодування моральної шкоди²⁴.

У розглянутому вище рішенні “Абакарова проти Росії” ЄСПЛ посилався неодноразово на своє попереднє рішення у справі “Ісаєва та інші проти Росії”²⁵ зі схожими обставинами справи, в якому він підкреслив наявність документів, які підтверджували повідомлення населення про існування безпечного виходу. Утім, ані в офіційних документах, ані у свідченнях військових не йшлося про наказ припинити вогонь чи зменшити його інтенсивність. Багато хто з військових, даючи покази, згадували про оголошення гуманітарного коридору, проте ніхто не говорив про його забезпечення та припинення вогню.

Щодо відшкодування шкоди, то заявниця стверджувала, що в результаті нападу на село її будинок і сімейний автомобіль були знищені. Крім того, вона вимагала компенсації втрати заробітку її померлого сина, взявши середню очікувану тривалість життя жінок у Росії – 70 років, і припускаючи можливість фінансово залежати від свого сина приблизно 15 років та отримувати в середньому на 30 % з урахуванням середньої 15 % інфляції в Росії. ЄСПЛ погодився з розрахунками заявниці, проаналізувавши наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між шкодою, яку вимагає заявник, і порушенням Конвенції, тобто між порушенням ст. 2 щодо сина заявниці та втратою фінансової підтримки, яку він міг надати їй, та присудив їй компенсацію матеріальної шкоди у повному розмірі (18 710 євро). Що стосується відшкодування моральної шкоди, то ЄСПЛ погодився з вимогою заявниці щодо 25 000 євро.

Визначаючи розмір компенсації, ЄСПЛ бере, як правило, до уваги характер і тяжкість виявленого порушення, його тривалість і наслідки, кількість

²⁴ ЄСПЛ, Абакарова проти Росії (п. 23).

²⁵ ЄСПЛ, Ісаєва та інші проти Росії (Isayeva v. Russia), заява № 57950/00, рішення від 24 лютого 2005 р.

порушень, заходи, які були вжиті державою-відповідачем і будь-яку іншу інформацію або обставини²⁶.

Достатньо показовим рішенням ЄСПЛ щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди внаслідок загибелі родичів можна вважати також рішення у справі “Есмухамбетов та інші проти Росії”²⁷. Заявники вимагали присудження компенсації за їх знищене майно, житло, втрачені доходи, витрати на похорони родичів заявників, які загинули, компенсацію моральної шкоди за смерть родичів. ЄСПЛ погодився щодо компенсації витрат на поховання, однак за відсутності чіткої та достовірної інформації щодо сум, самостійно визначив розмір компенсації, надавши від 1000 до 3000 євро²⁸.

ЄСПЛ присудив компенсацію моральної шкоди заявникам, родичі яких загинули, але різного розміру. Так, заявнику, дружина та діти якого були вбиті на його очах, враховуючи ці душевні страждання, було присуджено 120 000 євро. За страждання, спричинені загибеллю матері, тіло якої вдалося знайти після бомбардування, було призначено компенсацію у розмірі 60 000 євро. Різну компенсацію було присуджено заявникам, загибла (у віці 51 рік) яким була матір’ю, сестрою та донькою: 30 000 євро та по 15 000 євро відповідно²⁹.

На національному рівні держави по-різному підходять до розділу компенсації між членами сім’ї загиблої особи під час збройного конфлікту. Так, в Іспанії інший з подружжя, партнер/ка, співмешканці можуть претендувати на 50 %, які будуть ділити між собою, інші 50 % присуджуються дітям. Встановлений Національною корпорацією з відшкодування та примирення Чилі розподіл суми компенсації родичам внаслідок загибелі чи зникнення людини під час конфлікту у вигляді 40 % на іншого з подружжя, 30 % матері або батьку та 15 % на дітей і стільки ж матері або батьку біологічних дітей, було названо Л. Моффеттом стандартною формулою розподілення³⁰. Близьку до цього пропорційність можна побачити у наведеному вище рішенні ЄСПЛ.

Сьогодні поступово починає складатися національна судова практика з питань компенсації за шкоду, завдану життю та здоров’ю осіб унаслідок поточної фази російської агресії проти України. Її розвиток враховує загальну еволюцію національної судової практики у питанні відшкодування шкоди, завданої збройним конфліктом з 2014 р. і безумовно пов’язаний із розвитком національного законодавства у цій сфері.

²⁶ Rules of the European Court of Human Rights, Just satisfaction claims (Art. 41 of the Convention). Practice direction, issued by the President of the Court in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 28 March 2007 and amended on 9 June 2022 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/PD_satisfaction_claims_ENG> (accessed: 14.01.2024)

²⁷ ЄСПЛ, Есмухамбетов та інші проти Росії (Esmukhambetov and others v. Russia), заява № 23445/03, рішення від 29 березня 2011 р.

²⁸ Там само, пункти 203, 212.

²⁹ Там само, пункти 17, 216.

³⁰ Моффетт Л, Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні (Queen’s University Belfast 2022) 73 <<https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Варіанти-відшкодування-збитків-завданих-під-час-війни-в-Україні-.pdf>> (дата звернення: 20.01.2024).

До травня 2022 р. наявними були випадки задоволення національними судами позовів про відшкодування моральної шкоди, завданої життю та здоров'ю особи під час антитерористичної операції (далі – АТО), до України³¹. 12 травня 2022 р. Велика Палата Верховного Суду ухалила Постанову³² стосовно позову чоловіка про відшкодування моральної шкоди заподіяної терористичним актом у зв'язку з загибеллю матері на тимчасово окупованій території під час проведення АТО у 2015 р. Судди перших двох інстанцій частково задовольнили позов, зменшивши розмір компенсації. Однак Верховний Суд вирішив скасувати попередні рішення та відмовити у задоволенні позову, вказавши, що у законодавстві України відсутні положення, які регулюють питання відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку із загибеллю родича у період проведення АТО. Водночас у зазначеній Постанові Верховний Суд окремо детально розглянув обов'язки, які держава має за ст. 2 ЄКПЛ та встановив, що відсутність відповідного національного законодавства не перешкоджає особі доводити у суді те, що стосовно права на життя її близького родича у відповідній ситуації державою не виконано чи виконано неналежно конвенційний обов'язок за ст. 2 Європейської конвенції³³.

Ситуація кардинально змінилася з ухваленням Постанови від 14 квітня 2022 р., в якій Верховний Суд зазначив про “деліктний виняток” (“*tort exception*”), підтвердивши можливість подання позовів проти РФ, зокрема й у випадках завдання смерті або шкоди здоров'ю осіб унаслідок агресії Росії. Сьогодні українські суди все частіше беруть до розгляду такі справи. Утім, судова практика свідчить про відсутність єдиних збалансованих підходів до присудження компенсації моральної шкоди, завданої життю та здоров'ю внаслідок російської агресії. Так, за рішенням Лохвицького районного суду Полтавської області від 2 травня 2023 р.³⁴ військовому, який зазнав поранень, було присуджено 40 млн грн. У рішенні Хмельницького міськрайонного суду від 1 лютого 2023 р., яке стосувалося завдання шкоди здоров'ю військовослужбовця та втрати ним професійної працездатності, окрім компенсації втраченого заробітку, було присуджено відшкодування моральної шкоди у розмірі 1 млн грн³⁵.

Загалом при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди українські судді враховують широке коло факторів, як-от характер правопорушення, глибину фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, часу і зусиль,

³¹ Гудій (н 16).

³² Постанова Верховного Суду від 12 травня 2022 р. у справі № 635/6172/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728593>> (дата звернення: 03.01.2024).

³³ Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України: матеріали базового курсу для суддів (Наталія Шукліна, Тетяна Фулей, Ганна Хримова, Михайло Шумило, Алла Федорова, Юлія Трало, НІСУ 2022) 176 <<https://rm.coe.int/judges-idps-course-ukr/1680aa2cf8>> (дата звернення: 03.01.2024).

³⁴ Рішення Лохвицького районного суду Полтавської області від 2 травня 2023 р. у справі № 538/539/23 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110576308>> (дата звернення: 18.01.2024).

³⁵ Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 1 лютого 2023 р. у справі № 686/20099/22 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/108980156>> (дата звернення: 18.01.2024).

необхідних для відновлення попереднього стану особи, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також будь-які інші обставини, що мають значення. Однак судова практика щодо визначення розмірів відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'я внаслідок російської збройної агресії, досі перебуває у стані формування, що свідчить про надзвичайно важливе значення та роль відповідної практики ЄСПЛ.

Необхідно підкреслити, що різні суми компенсації в рішеннях українських судів та у практиці ЄСПЛ не означатимуть прямої невідповідності стандартам Конвенції. Національні суди й органи влади, як зазначає Л. Апостол³⁶, не повинні точно копіювати розмір компенсації, присудженої у подібних справах ЄСПЛ. Крім того, ЄСПЛ не розробив окремих специфічних правил і критеріїв справедливої сатисфакції у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами, які, своєю чергою, відіграють більшу роль при встановленні порушень Конвенції, ніж при оцінці шкоди. Загалом вплив збройного конфлікту на оцінку моральної шкоди вчені трактують неоднозначно, багато з них стверджують про неможливість чіткого розрізнення підходів ЄСПЛ у 'присудженні відшкодування за порушення, що виникло під час збройного конфлікту, від подібного порушення, вчиненого в мирний час'³⁷. Однак ЄСПЛ послідовно та неодноразово наголошує на врахуванні "загального контексту, у якому виникло порушення" при вирішенні питання моральної шкоди. Як справедливо зазначається у висновках дослідження практики ЄСПЛ про присудження справедливої сатисфакції у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами, "контекст збройного конфлікту може мати значення лише для оцінювання заяв про відшкодування моральної шкоди, що можуть супроводжуватися належною аргументацією"³⁸.

Слід окремо наголосити на тому, що 16 березня 2022 р. Комітет міністрів Ради Європи ухвалив рішення про виключення РФ зі складу Ради Європи через агресію проти України, оскільки така агресія є серйозним порушенням РФ її зобов'язань за ст. 3 Статуту Ради Європи та за міжнародним правом. Утім, Європейський суд розглядатиме заяви про порушення прав людини та завдану шкоду у зв'язку з російською агресією, що сталися до 16 вересня 2022 р. Цей факт, утім, жодною мірою не зменшує роль практики ЄСПЛ, що містить унікальні стандарти, критерії визначення розміру завданої шкоди життю та здоров'ю осіб під час збройних конфліктів, для міжнародних і національних компенсаційних механізмів, зокрема, національної судової системи України, яка застосовує практику ЄСПЛ як джерело права.

Висновки. Враховуючи застосовність ЄКПЛ під час збройних конфліктів, Європейському суду вдалося не тільки розглянути значну кількість справ, пов'язаних із різноманітними порушеннями конвенційних прав, а й сформувані усталені правові позиції щодо присудження компенсації за шкоду, завдану життю та здоров'ю фізичним особам під час збройних кон-

³⁶ Дослідження практики Європейського суду з прав людини (н 14) 77 пункти 305, 306.

³⁷ Там само, пункти 239–240, 308.

³⁸ Там само.

фліктів, з огляду на принцип справедливості та враховуючи характер і тяжкість виявленого порушення чи порушень, його/їх тривалість і наслідки, ступінь індивідуальних страждань заявника, ступінь спорідненості заявника з загиблим членом родини, залежність від останнього, заходи, які були вжиті державою-відповідачем і будь-яку іншу інформацію або обставини. Присудження ЄСПЛ компенсації матеріальної шкоди у зв'язку з заявою про загибель близьких родичів та встановлення порушення ст. 2 Конвенції не є поширеною практикою, на відміну від встановлення компенсації нематеріальної шкоди та судових й інших витрат. Фінансовий елемент компенсації моральної шкоди, витрат у різних державах Ради Європи є різним залежно від економічного, соціального розвитку, рівня життя тощо.

Відповідна практика та правові позиції ЄСПЛ мають стати орієнтиром або “джерелом натхнення”³⁹ при виробленні підходів до оцінки завданої шкоди та визначенні розмірів компенсації для національних судів та органів влади при впровадженні національного механізму відшкодування.

Міжнародна спільнота об'єдналась навколо створення міжнародного компенсаційного механізму, першим кроком на шляху якого став Реєстр збитків, завданих агресією РФ проти України. Такий стратегічний підхід підтверджує доктринальні висновки щодо неможливості ‘розв’язання питання масових пошкоджень та значних фінансових наслідків війни у рамках звичайної правової бази як повсякденного питання’⁴⁰. Передбачається, що міжнародний компенсаційний механізм спиратиметься на увесь обсяг даних щодо спричиненої внаслідок російської агресії шкоди та її розміру. Відповідно, національні суди й інші органи влади мають знати, розуміти та застосовувати відповідну практику ЄСПЛ і брати до уваги належну юридичну аргументацію при оцінюванні шкоди та визначенні розміру компенсації, що дасть змогу підвищити валідність національних інструментів оцінки шкоди у контексті чинних міжнародних юрисдикцій і майбутнього міжнародного компенсаційного механізму.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Zadorozhnyy O, *Porushennya ahresyvnoyu viynoyu Rosiyskoyi Federatsiyi proty Ukrainy osnovnykh pryntsyviv mizhnarodnoho prava* (K.I.S. 2015).
2. Khrystova H, *Pozytyvni zobov'язannya derzhavy u sferi prav lyudyny: suchasni vyklyky* (Pravo 2018).

Edited books

3. Tomuschat C, ‘State Responsibility and the Individual Right to Compensation Before National Courts’ in Andrew Clapham, Paola Gaeta (eds), *The Oxford Handbook of International*

³⁹ Дослідження практики Європейського суду з прав людини (н 14) 77.

⁴⁰ Tomuschat C, ‘State Responsibility and the Individual Right to Compensation Before National Courts’ in A Clapham, P Gaeta (eds), *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict* (online edn, Oxford Academic 2014). DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780199559695.003.0031>.

Law in Armed Conflict (online edn, Oxford Academic 2014). DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780199559695.003.0031>.

Journal articles

4. Vasylenko L, Buchynska A, 'Osoblyvosti vidshkoduvannya shkody, zavdanoyi viyskovoyu ahresiyeyu rf' (2023) 6 Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal 104–7. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/22>.

Newspaper articles

5. Hudiy V, 'Kompensatsiya za shkodу, zapodiyanu zhyttyu ta zdorovyu ukrayintsiv pid chas zbroynikh konfliktiv: yak sudy mozhut zakhystyty prava postrazhdalykh?' (*Yurydychna hazeta*, № 13–1629, 11.2023) <<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kompensaciya-za-shkodu-zapodiyanu-zhyttyu-ta-zdorovyu-ukrayinciv-pid-chas-zbroynih-konfliktiv-yak-su.html>> (accessed: 20.01.2024).
6. Boyarchukov M, 'I zнову pro vidshkoduvannya shkody, zavdanoyi ahresiyeyu rf: na shcho potribno zvernuty uvahu pozyvacham i zakonodavtsyu' (*Yurydychna hazeta*, № 9–10, 31.08.2023) <<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresiyeyu-rf-na-shcho-potribno-zvernuti-uvagu-pozivacha.html>> (accessed: 20.01.2024).
7. Polishchuk V, 'Kompensatsiia moralnoi shkody rodycham zahyblykh vid terorystychnykh aktiv: analiz postanov VS' (*Visnyk NAAU*, lystopad 2023 № 11).

Websites

8. Prosecution of Russian Corporations for War Crimes in Ukraine as a Precursor to Seizure of Frozen Corporate Assets in Foreign Jurisdictions (Public International Law & Policy Group, 2024) 39 <<https://static1.squarespace.com/static/5900b58e1b631bffa367167e/t/65b1707247caba2e860fc06d/1706127475750/PILPG+Foreign+Awards+What+Paper+Jan+24+2024.pdf>> (accessed: 10.01.2024).
9. Ripenko A, 'Funding Ukraine's Aid: New Challenges' (*Voelkerrechtsblog. International Law and International Legal Thought*, 07.12.2023) <<https://www.ejiltalk.org/funding-ukraines-aid-new-challenges/>> (accessed: 28.01.2024).
10. Ripenko A, 'Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?' (*Voelkerrechtsblog. International Law and International Legal Thought*, 19.06.2023) <<https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets/>> (accessed: 28.01.2024).
11. Doslidzhennia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pro prysudzhennia spravedlyvoi satysfaktsii u spravakh, pov'iazanykh zi zbroinymy konfliktamy (*Pidhotovlene L. Apostolom v ramkakh Proiektu Rady Yevropy "Posyennia sudovykh ta pozasudovykh zasobiv zakhystu prav osib, postrazhdalykh vid viiny v Ukraini"* 2023) 64, 271–2 <<https://rm.coe.int/study-just-satisfaction-art-41-echr-2023-uk/1680ae53aa>> (accessed: 05.01.2024) (in Ukrainian).
12. Moffett L, Varianty vidshkoduvannya zbytkiv, zavdanykh pid chas viiny v Ukraini (*Queen's University Belfast* 2022) 73 <<https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Varianty-vidshkoduvannya-zbytkiv-zavdanykh-pid-chas-viiny-v-Ukraini-.pdf>> (accessed: 20.01.2024).
13. Sudovyi zakhyst prav vnutrishno peremishchenykh osib ta osib, yaki postrazhdaly vid zbroinoi ahresii proty Ukrainy: materialy bazovoho kursu dlia suddiv (Nataliia Shuklina, Tetiana Fulei, Hanna Khrystova, Mykhailo Shumylo, Alla Fedorova, Yuliia Tralo, NShSU 2022) 176 <<https://rm.coe.int/judges-idps-course-ukr/1680aa2cf8>> (accessed: 03.01.2024).

Alla Fedorova
Ganna Khrystova

COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED TO PERSONS' LIVE
AND HEALTH AS A CONSEQUENCE OF RUSSIAN AGGRESSION
AGAINST UKRAINE THROUGH THE PRISM
OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS CASE-LAW

ABSTRACT. The full-scale phase of Russian aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022, caused an unprecedented deterioration of the humanitarian situation, large-scale destruction of civilian objects and massive violations of fundamental human rights. The path to justice and sustainable peace lies through the inevitable responsibility of the aggressor State, an integral component of which is compensation for the harm caused to the affected persons as an element of individual reparations. For this purpose, in May 2023, the Register of Damages Caused by the Aggression the Russian Federation Against Ukraine was created, which operates within the institutional framework of the Council of Europe. The register is going to be the first step towards the creation of a future International compensation mechanism. At the same time, the issue of compensation for damage to life and health caused during armed conflicts has repeatedly been the subject of the European Court of Human Rights consideration, and the relevant Court case-law and its established legal positions require thorough research in order to promote their effective application.

Therefore, the purpose of this article is to analyze the main approaches to assessing and determining the amount of damage caused to the life and health of persons in the situation of armed conflicts, defined in the practice of the ECtHR, and their significance for national judicial practice regarding compensation for damages caused by Russian aggression against Ukraine, with a view to ensuring the validity of national damage assessment tools in the context of current international jurisdictions and the future International compensation mechanism.

The issue of assessment and compensation for damage caused by violations of human rights enshrined in the ECHR and its protocols is decided by the ECtHR by application of Art. 41 of the Convention. While awarding just satisfaction to the injured party, the ECtHR does not formulate clear general approaches and principles for determining the monetary amount of such compensation. The European Court, justifying the award of the appropriate amount of compensation, proceeds from the principle of justice and takes into account, as a rule, the nature and severity of the detected violation, its duration and consequences, the number of violations, the measures taken by the defendant state and any other information or circumstances. General trends regarding fair compensation are inherent in each type and group of violations established by the European Court. Award of the ECtHR to compensation for material damage in connection with the statement about the death of close relatives and establishing a violation of Art. 2 of the Convention is not widespread, unlike the establishment of compensation for non-material damage and legal and other costs.

The relevant established case-law and legal positions of the ECtHR should become a reference point or a "source of inspiration" in the development of approaches to the assessment of damage caused and the determination of the amount of compensation by national courts and other authorities, which will contribute to increasing the importance of such an assessment for current international jurisdictions and the future International compensation mechanism.

KEYWORDS: European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; European Court of Human Rights; Human Rights; armed conflicts; Register of damages caused by the aggression of the Russian Federation against Ukraine; responsibility of the aggressor state for damage to life and health of persons in Ukraine.